Supreme National Defense University Quarterly Journal of National Security

https://ns.sndu.ac.ir E-ISSN: 2980-8251

Vol. 16, No. 1, Issue. 59, Spring 2026 **Received:** 2025/09/30 **Accepted:** 2026/02/16

Research paper

# The Holy Qur'an and Social Engineering: A Case Study of Strategies for Countering the Spread of Moral Corruption and Ensuring Social Security

**Ali Ghazanfari**

Associate Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Faculty of Quranic Sciences and Arts, University of Quranic Sciences and Education, Tehran, Iran.

Email: ali@qazanfari.net 0009-0007-5622-909X

**Khadijeh Ahmadi bighash**

Assistant Professor, Department of Quran and Hadith, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Email: Kh.ahmadi@modares.ac.ir 0000-0002-7900-7103

**Tahereh Sadat Hosseini Nasrabadi**

Level Four Graduate in Comparative Exegesis, Masoumieh Institute of Higher Education for Women, Qom, Iran.

Email: hosseinynasr@yahoo.com

## Abstract

The Holy Qur'an, as a source of guidance intended to lead human beings toward moral values and virtues, identifies various forms of fahsha, moral transgressions, and social deviance while also explaining their underlying conditions and causes and proposing approaches for their prevention and elimination. The spread of fahsha not only undermines the foundations of the family but also threatens social security and impedes society's progress toward development and moral perfection. The present study seeks to answer the question of how the Holy Qur'an, through the progression and sequencing of its revelation, confronted fahsha in order to promote social security. A descriptive-analytical examination of authoritative exegetical, historical, and social sources indicates that, while the Qur'an explains the meaning, manifestations, and conditions contributing to the emergence and spread of fahsha, it does not restrict the concept solely to acts of sexual indecency. Rather, by employing fahsha in a broader sense, it presents certain forms of moral and behavioral immodesty as being reinforced through interaction among individuals engaged in such conduct. In socially contaminated environments, individuals who encounter others exhibiting similar forms of misconduct may not only persist in their own behavior but may also contribute to its dissemination. Accordingly, in order to safeguard social security, the Holy Qur'an adopts a systematic four-stage approach to confronting fahsha as a source of social insecurity. Taking into account the changing characteristics of its audiences throughout the order of revelation, this developmental process begins with raising awareness, moral self-purification, encouraging self-restraint, regulating instinctual desires, and avoiding circumstances that may lead to fahsha, and subsequently progresses toward the institutional consolidation of the Islamic community and the establishment of preventive legal and educational measures and sanctions for violations.

**Keywords:** Revelation-Order Approach to the Holy Qur'an; Spread of Fahsha; Social Security; Sexual Immorality

فصلنامه امنیت ملی

سال شانزدهم، شماره اول (پیاپی ۵۹)، بهار ۱۴۰۵، صص. ۱۵۱- ۱۸۴
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۸ ـ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۷

مقاله پژوهشی

# قرآن کریم و مهندسی اجتماعی: مطالعه موردی شیوه‌های مقابله با اشاعه فحشا و تأمین امنیت اجتماعی

**علی غضنفری**
دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، تهران، ایران
Email: ali@qazanfari.net 0009-0007-5622-909X

**خدیجه احمدی بیغش**
استادیار گروه قرآن و حدیث دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس (نویسنده مسئول)
Email: Kh.ahmadi@modares.ac.ir 0000-0002-7900-7103

**طاهره‌سادات حسینی نصرآبادی**
دانش‌آموخته دکتری تفسیر تطبیقی (سطح ۴)، مؤسسه آموزش عالی معصومیه خواهران، قم، ایران
Email: hosseinynasr@yahoo.com

## چکیده

قرآن کریم که عهده‌دار هدایت انسان و راهنمایی او برای رسیدن به ارزش‌ها و فضیلت‌ها است، از یک‌سو فواحش، ضدارزش‌ها و ناهنجاری‌ها را بیان نموده، از سوی دیگر زمینه‌ها، عوامل و راهکارهای پیشگیری یا رفع آن را شرح داده است. فحشا و اشاعه آن، ضمن فروپاشی بنیان خانواده، امنیت اجتماعی جامعه را نیز تهدید کرده، جامعه را از مسیر رشد و کمال بازمی‌دارد. پژوهش پیش‌رو درصدد پاسخ به این سؤال است که قرآن کریم در مهندسی سیر نزولش، برای تأمین امنیت اجتماعی، چگونه با فحشا مقابله کرده است؟ بررسی توصیفی- تحلیلی این مسئله در منابع معتبر تفسیری، تاریخی و اجتماعی نشان می‌دهد قرآن ضمن تبیین معنای فحشا، مصادیق و زمینه‌های ایجاد و اشاعه آن، فحشا را صرفا درخصوص اعمال منافی عفت به‌کار نبرده؛ بلکه با توسعه در معنای فحشا، بخشی از بی‌عفتی‌های اخلاقی و رفتاری را محصول هم‌افزایی بی‌عفتان معرفی کرده است. افراد جامعه آلوده با دیدن آلودگانی مانند خود نه‌تنها بر آلودگی‌هایشان پافشاری می‌کنند، بلکه به نشر آن اقدام خواهند داشت. ازاین‌رو قرآن کریم به‌منظور تأمین امنیت اجتماعی، طی چهار مرحله به‌طور دقیق و قاطع با فحشا به‌عنوان یکی از عوامل ناامنی اجتماعی به مبارزه برخاسته است. باتوجه به مخاطبان قرآن در سیر نزولش، گام‌های رشد افراد از مراحل روشن کردن اذهان، تهذیب نفس، دعوت به خویشتن‌داری، کنترل غرایز و نزدیک نشدن به مقدمات فحشا، آغاز کرده و تا تشکیلاتی شدن جامعه اسلامی و وضع قوانین حقوقی تربیتی بازدارنده و مجازات خاطی تداوم می‌یابد.

**کلیدواژه‌ها:** روش تنزیلی قرآن کریم، اشاعه فحشا، تأمین امنیت اجتماعی، فساد جنسی



https://ns.sndu.ac.ir/ E-ISSN: 2980-8251

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

**مقدمه**

انسان ازآن‌رو که موجودی اجتماعی است پاکی جامعه به پاکی او و آلودگی آن با آلودگی‌اش همراه است. از طرفی انحرافات اجتماعی گاه فردی است، گاهی نیز انحراف به‌طور مستقیم متوجه جامعه بوده و امنیت ارزش‌های جامعه یا امنیت جان، نوامیس، حرمت و اموال مسلمین را به‌خطر می‌اندازد (علی‌اکبری‌رنانی و همکاران، ۱۴۰۴: ۱۰). در این موارد مسئولیت بیشتر متوجه عموم افراد و گروه‌ها بوده و دفاع اجتماعی کارسازتر است. رابطه بدون ضابطه و نامشروع زن و مرد سبب فساد، ناامنی جامعه و قطع نسل خواهد بود و فضائل انسانی مانند حیاء و مودت را سلب می‌نماید؛ بنابراین ناامنی اجتماعی ناشی از فحشا در همه ادیان آسمانی مورد نهی قرار گرفته و عقوبت برای آن تعیین‌شده است. در منطق قرآن فساد اخلاق در کنار عواملی مانند ظلم، تفرقه، ترک امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر نقش مؤثری در از بین رفتن امت‌ها دارد. علاوه بر ارتکاب فحشا، نشر این اخبار هم باعث ایجاد فساد در جامعه خواهد شد؛ زیرا هنگامی که فرد برای نخستین بار چنین خبری را بشنود، ناخودآگاه نسبت به آن عمل، تنفر قلبی حس می‌کند؛ اما هنگامی که بارها عمل انتشار خبر فحشا در جامعه رخ دهد، قبح آن فعل از بین رفته، انسان نسبت به آن بی‌تفاوت شده و حتی امکان دارد با از بین رفتن قبح فعل منکر، به‌راحتی به انجام آن مبادرت ورزد. از همین‌رو در گذشته غالبا والدین از نقل چنین اخباری نزد فرزندانشان امتناع می‌کرده‌اند، زیرا یکی‌از روش‌های ترغیب نسبت به چیزی خواه خیر باشد یا شر، ذکر آن به‌طور مداوم است (الجبالی، بی‌تا: ۵۰). برای حفظ سلامت اخلاقی و امنیتی جامعه مؤمنان و از بین نرفتن عفت عمومی نباید خبر فحشا را نشر داد، یا برای حفظ عزت جامعه اسلامی و حفظ آبروی جامعه مؤمنان در چشم دیگر ملل نباید خبر فحشا را اشاعه داده، به گوش دیگر ملل و نحل رساند. اشاعه فحشا از آن‌جا که موجب انتشار عیوب اشخاص می‌شود، جنبه شخصی داشته، با انتشار در فضای عمومی جنبه اجتماعی می‌یابد. حتی رضایت صاحب‌حق نیز نمی‌تواند جواز افشای اسرار تلقی شود زیرا با اشاعه مواردی که با اخلاق عمومی جامعه تناقض دارد، تجاوز به حقوق عامه محقق می‌شود. در گذشته فحشا، فقط از طریق کلام میان مردم منتشر می‌شد؛ اما امروزه با توجه به

پیشرفت‌های نرم‌افزاری و گسترش ارتباطات، به‌سهولت می‌توان فحشا را نشر داد. حاصل آنکه امنیت اجتماعی از ارکان بنیادین جامعه ایمانی به شمار می‌آید که تأثیر مستقیمی بر کیفیت زندگی افراد و عملکرد اقتصادی و فرهنگی جامعه دارد. در دنیای امروز، با افزایش چالش‌ها و تهدیدات اجتماعی و اقتصادی، ضرورت توجه به این مقوله بیش از پیش احساس می‌شود. پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤال است که قرآن کریم به‌منظور تأمین امنیت اجتماعی، چه شیوه‌هایی را برای مقابله با اشاعه فحشا مطرح داشته است. ازآنجاکه قرآن کریم برای همه افراد در تمام زمان‌هاست، دین اسلام به‌واسطه دستورهای فردی و اجتماعی، در زمینهٔ مبارزه با فحشا، درصدد تأمین امنیت انسان در ابعاد گوناگون فردی و اجتماعی است. تحلیل و بررسی فرایند قرآن کریم در مقابله با اشاعه فحشا مخاطب را در شناسایی واقع‌بینانه علل و عوامل آن قرین موفقیت و کامیابی کرده، همچون چراغی راهگشای ایجاد امنیت اجتماعی خواهد بود.

## ۱. پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر تحقیقات متعددی در زمینهٔ مسئله پژوهش حاضر به نگارش درآمده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

کتاب: جرم فحشا در فضای مجازی، نوشته آرزو عامری (۱۳۹۸)، تنها حقوقی هرزه‌نگاری یا همان پورنوگرافی در اینترنت از دیدگاه مبانی فقهی را مورد بررسی قرار داده است.

کتاب: جامعه‌شناسی امنیت، نوشته مجتبی دهدار، صادق ستوان، عبدالغفور ایرندگانی (۱۳۹۶)، کوشیده است تا با تمایز مفهومی میان امنیت و احساس امنیت، به رابطه بین احساس امنیت با متغیرهای جرم، تأمین و رفاه اجتماعی بپردازد.

مقاله: سیاست‌های پیشگیرانه برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته علیه عفت و اخلاق عمومی، نوشته فرمهین فراهانی، مجله اخلاق در علوم فناوری (۱۴۰۳)، نحوه ارتکاب آن دسته از جرائم سازمان‌یافته علیه عفت و اخلاق عمومی که به‌نوعی موجب اشاعه فحشا می‌شوند را مورد بررسی قرار داده و تلاش کرده سیاست جنایی کنونی جمهوری اسلامی

ایران در برابر جرائم سازمان یافته‌ای که خاصیت یاد شده را دارند، در ابعاد قانونی و قضایی مورد واکاوی و نقد قرار دهد و برای اتخاذ سیاست جنایی مبتنی بر پیشگیری مؤثر از این جرائم، راهکارهای کاربردی ارائه دهد.

مقاله: مهندسی قرآن در تأمین امنیت اجتماعی از طریق مقابله با فحشا براساس سیر نزول سوره‌های مدنی، نوشته طاهره سادات حسینی نصرآبادی، محسن قمرزاده، مجله آسیب‌های اجتماعی کودک و نوجوان (۱۴۰۲)، براساس ترتیب نزول قرآن در سوره‌های مدنی، برنامه‌ریزی خردمندانه و گام‌به‌گامی برای ریشه‌کنی فحشا از جامعه در چهار مرحله ارائه داده است.

مقاله: واکاوی رهیافت‌های پیشگیری وضعی از وقوع جرائم جنسی در قرآن کریم با تأکید بر محدود کردن زمینه ارتکاب جرم، نوشته احمدرضا پورخاقان شاهرضایی، مجله دادرسی (۱۴۰۲ش)، به ابعاد مختلف محدود کردن زمینه ارتکاب جرم شامل ممنوعیت نزدیک شدن به فحشا حرمت خلوت با نامحرم، پرهیز از ملاقات مستقیم، پرهیز از وسوسه‌های شیطانی، توسل به نماز و نهی از منکر پرداخته است.

مقاله: واکاوی آیه اشاعه فحشا و شمول آن نسبت به مصادیق نوپدید، نوشته زهرا طاهری‌پور، مجله پژوهش‌های دینی (۱۳۹۸)، با تفحص در روایات و احکام فقهی اشاعه فحشا مصادیق جدید این مسئله را در فضای مجازی بررسی کرده است.

مقاله: اشاعه فحشا، نوشته اصغر صفرزاده، مجله آموزه‌های اخلاقی (۱۳۹۳)، زمینه‌ها و راهکارهای مقابله با فحشا را مورد بررسی قرار داده است.

مقاله: تحلیل فقهی مسئله اشاعه فحشا و تطبیق آن با فعالیت‌های رسانه‌ای، نوشته مجید تلخابی، مجله فقه و حقوق ارتباطات (۱۳۹۰)، مبانی حقوقی اشاعه و رابطه فحشا با هتک حرمت را مورد بررسی قرار داده است.

تحقیق پیش‌رو سعی دارد نحوه و مراحل برخورد قرآن با منحرفان باتوجه به سیر نزول را در کل قرآن مورد تحلیل قرار داده تا فرایند برخورد قرآن با اخلال‌گران امنیت اجتماعی در زمینهٔ فحشا در ترتیب نزول را به‌خوبی آشکار گردد.

به‌منظور فراگیر شدن امنیت اجتماعی در مسئله مقابله با فحشا، با بررسی و ردیابی شیوه عملیاتی در مؤلفه‌های مؤثر در جامعه براساس سوره‌های قرآن کریم و تطبیق این شیوه با روش‌های مؤثر در تحقق امنیت اجتماعی در رشته‌های گوناگونی چون جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و ... شیوه قرآن در مقابله با فحشا در صدر اسلام استخراج و به‌عنوان روشی کارآمد علمی مورد بررسی قرار گرفت. گرچه تحقیقات بسیار نزدیک به مسئله این تحقیق موجود است؛ اما در اغلب تحقیقات فوق اولا بر روی آیات مورد نظر پژوهش حاضر تمرکز نشده بلکه به‌طورکلی مجموعه‌ای محدود از آیات مرتبط را مورد بررسی و واکاوی قرار داده اند. ثانیا به بعد جامعه‌پذیر نمودن مقابله با فحشا و در آحاد جامعه در کل قرآن براساس ترتیب نزول پرداخته نشده است.

## ۲. مبانی نظری پژوهش

### ۲-۱. مفهوم فحشا

فحشا به معنای عدم موافقت با حق (فراهیدی،۱۴۱۰، ج۳: ۹۶؛ راغب اصفهانی،۱۴۱۲، ۲: ۶۲۶) یا قبیحی که زشتی آن بزرگ یا آشکار باشد، به‌کاررفته است (ابن‌منظور،۱۴۱۴، ج۶: ۳۲۵؛ مصطفوی،۱۳۷۱: ۳۴). فحشا به عمل یا قول زشتی که قباحت شدیدی داشته یا قباحت آن بر عموم مردم آشکاراست (الجوهری،۱۴۰۷،ج۳ :۱۰۱۴؛ فیومی، بی‌تا،ج۲: ۴۶۳)، اطلاق می‌شود، نه به هر عملی که در عرف، زشت یا در شرع، حرام باشد (سیدکریمی، ۱۳۸۹: ۹۷). به نظر می‌رسد فحشا با مطلق عمل قبیح متفاوت باشد و به نوع عمل یا قولی که زشتی مضاعفی دارد اطلاق شده است. اشاعه فحشا نیز به معنای فاش کردن، یا گسترش دادن، رواج دادن، تقویت زشتی‌ها، مفهوم وسیعی داشته، هرگونه نشر فساد و گناه و کمک به توسعه و ترویج آن در جامعه در میان آحاد مردم، در گفتار و رفتار شامل می‌شود (راغب اصفهانی،۱۴۱۲: ۳۶۲). ازاین‌رو قرآن کریم با لحنی شدید آن را محکوم کرد تا گناه و زشتی جنبه همگانی پیدا نکند. کلمات فحشا، فاحشه و فواحش، ۲۴ بار در قرآن آمده است. برای کشف روش قرآن در مقابله با فحشا و تأمین سلامت و امنیت جامعه باید سیر نزول آیات در

مکه و مدینه را بررسی کرد. قرآن در مکه و مدینه طی مراحلی، گام‌هایی تدریجی در برخورد با مرتکبان و اشاعه‌دهندگان فحشا، نهایتا تأمین امنیت، به تناسب افراد و محیط جامعه اسلامی برمی‌دارد.

## ۲-۲. مفهوم امنیت اجتماعی

امنیت به معنای دوری از هرگونه تهدید و نیز آمادگی برای رویارویی با خطرات است. امنیت مفهومی نسبی دارای شدت و ضعف است که در برخی موقعیت‌ها (زمان و مکان‌های مختلف) در ذهن افراد ارتقا یا کاهش می‌یابد (آشوری،۱۳۸۷: ۳۸). به‌عبارتی دقیق‌تر امنیت به معنای نبود خطر و تهدید، تأمین و تضمین آسودگی است. سطوح امنیت اموری چون امنیت جهانی، امنیت بین‌المللی، امنیت منطقه‌ای، امنیت ملی، امنیت داخلی و خارجی، امنیت عمومی، امنیت اجتماعی و فردی را در بردارد (نویدنیا، منیژه،۱۳۸۴: ۳۸)؛ بنابراین امنیت اجتماعی به مجموعه شرایطی اطلاق می‌شود که در آن افراد با اطمینان خاطر و بدون ترس از آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی زندگی می‌کنند. این امنیت می‌تواند شامل امنیت در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و حتی زیست‌محیطی باشد. درواقع، امنیت اجتماعی تضمین‌کننده حقوق و منافع فردی و اجتماعی افراد در جامعه است. به‌دلیل آنکه پژوهش حاضر تأمین امنیت اجتماعی را در بستر سبک تنزیلی قرآن کریم پیش گرفته، امنیت اجتماعی به مجموعه شرایطی اطلاق می‌شود که در آن افراد با اطمینان خاطر و بدون ترس از آسیب‌های اجتماعی زندگی کنند. این امنیت می‌تواند شامل امنیت در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و حتی زیست‌محیطی باشد. درواقع، امنیت اجتماعی تضمین‌کننده حقوق و منافع فردی و اجتماعی افراد در جامعه است.

مرجع امنیت اجتماعی حق حیات، آزادی (محل زندگی، اعتقادات، شغل)، حق تأمین نیازهای ضروری، حق مالکیت و حفظ کرامت انسانی و به‌طورکلی تأمین امنیت جان، مال، آبرو و ناموس تک‌تک افراد و گروه‌های عمومی در جامعه است (ترقی و همکار،۱۳۹۴: ۴۱). هرگاه جرم یا جنایتی علیه هریک از این ارزش‌های فردی اتفاق افتد امنیت عمومی آسیب

خواهد دید. حاصل آنکه مرجع امنیت اجتماعی، گروه‌های فردی و عمومی در جامعه است. هرگاه تهدیدی علیه هریک از این دو عنصر اساسی که مقوم گروه اجتماعی هستند روی دهد امنیت اجتماعی به خطر می‌افتد (خوزین،۱۳۹۹: ۳۸). هر اقدامی که باعث شود فرهنگ، آداب، سنن و ارزش‌های هویتی فرد و اجتماع آسیب ببیند، تهدیدی علیه امنیت اجتماعی محسوب می‌شود.

### ۲-۳. جامعیت قرآن در مقابله با فحشا

با برقراری امنیت، فساد اخلاقی کاهش‌یافته و ثبات خانواده تأمین می‌گردد. به جامعیت قرآن، برای تثبیت امنیت باید فرایند برخورد قرآن با تهدیدکنندگان امنیتی در زمینهٔ فحشا را کشف کرد. روش قرآن در مقابله با فحشا در سیر نزول گویای آن است که در مرحله اول نزول قرآن یعنی در مکه و با توجه به هدف خودسازی و جریان سازی برای تشکیل جامعه ایمانی، خداوند متعال با برنامه‌ریزی خردمندانه و گام‌به‌گامی برای ریشه‌کنی فحشا از جامعه قدم برداشته و برخورد با فحشا نیز بنیادین و از طریق آگاهی‌بخشی جهت تربیت مسلمین بوده است. در مرحله دوم یعنی در سوره‌های مدنی، سیر طرح مباحث مقابله با فحشا با تکیه بر جامعه‌سازی و جهانی‌سازی، در چهار گام پیش رفت. مرحله اول در ادامه دوران مکی تأکید بر تبیین فحشا و دعوت به توبه بود. در گام بعد و با رویکرد تشکیلاتی شدن جامعه اسلامی، به‌منظور بازدارندگی و مجازات خاطی، به وضع قوانین تربیتی حقوقی همچون حبس خانگی، عدم حمایت حقوقی فاجرین و اجرای حدود اقدام شد (حسینی‌نصرآبادی و همکار،۱۴۰۲: ۱۳۵) تا نظارت بیرونی دین در کنار نظارت درونی همپای هم پیش روند.

## ۳. روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نوع کاربردی، با روش توصیفی تحلیلی فضای نزول قرآن، جامعه آماری خود را در مقابله با فواحشی که عصر نزول رواج داشت، پیش گرفته و راهکارهای تأمین امنیت اجتماعی را ارائه داشته است. داده‌های این تحقیق با استفاده از منابع تفسیری و با تمرکز بر سبک تنزیل قرآن، به بررسی فرایند قرآن کریم در مقابله با اشاعه فحشا و ایجاد

امنیت اجتماعی جمع‌آوری شده است. روش تجزیه‌وتحلیل داده‌های این پژوهش براساس سبک تنزیلی قرآن در طول بیست‌وسه سال نزول، با هدف تربیتی است. در این سبک مرادهای الهی تنها به محتوا محدود نشده، بلکه در روش‌ها و فرایندها نیز سریان دارد. فرایندها با حالت الگوریتمی ناظر به زمینه، تکرارها، چالش‌ها و رفت و آمدهایی را پیش‌بینی می‌کند. در این سبک با شکل‌گیری روابط دوسویه میان متن و زمینه، متن را دائما با اطلاع از زمینه مراحل جدید پی‌گرفته و با یک خط دورانی و غیرمستقیم، آیاتی را با موضوعات مختلف در مراحل گوناگون ارائه می‌دارد. این سبک به‌خوبی مسائل تربیتی را تدریجی در فرایند نزول به ضرورت و اقتضای موقعیت یا با مهندسی معکوس برای متربی در جامعه نزول تدارک دیده است. شواهد جامعه عصر نزول، جذب حداکثری و دفع حداقلی مخاطبان را اثبات می‌دارد. در رویکرد تربیتی نیز به مربی می‌آموزد به‌دور از تکلیف مالایطاق، چه خواسته‌هایی از متربی داشته باشد. این سبک با توجه به لحظه پیدایش و تکوین یک موضوع در سور قرآن، میزان بی‌نیاز یا نیازمندی به مقدمه چینی و ... را آشکار می‌دارد (بهجت‌پور،۱۳۹۳: ۳۷)؛ بنابراین سیر موضوعات تربیتی قرآن ناظر به اصلاح و تحول در بینش‌ها، کنش‌ها و گرایش‌ها منعطف بر جامعه انسانی–اسلامی است. افراد مورد خطاب قرآن متنوع‌اند، بنابراین باید برای هر یک منطق متفاوتی در نظر گرفت. همچنین «برای پیگیری اهداف خود ابزار مناسبی چون انذار، تبشیر، عبرت‌های تاریخی، سنت‌های حاکم بر جوامع بشری، در فرایند متناسب با هر یک را لازم دارد» (صدر، ۱۴۲۰ق: ۱۲۶).

سبک تفسیر تنزیلی نیز مبتنی بر متحول شدن فرد و جامعه با ارائه راهکارهای عملیاتی برای ایجاد منش دینی، گذر از پلیدی و دستیابی به پاکی در هر موضوع مشخص را با بهره‌گیری از قاعده جری و تطبیق یا الغای خصوصیت (طباطبائی،۱۴۱۷ق، ج۳: ۱۵۵) نشان می‌دهد. امام‌صادق (علیه‌السلام) فرمود: «نَزَلَ اَلْقُرْآنُ بِإِيَّاكِ أَعْنِي وَ اِسْمَعِي يَا جَارَةُ» (کلینی،۱۳۸۸،ج۴: ۶۶۵). درنتیجه با جدا شدن پیام آیه از ویژگی‌های خاص معاصر نزول می‌توان قرآن را در زمانه فعلی جریان داد. توجه هم‌زمان به تنزیل و تطبیق موجب می‌شود هم جامعه مبدأ که قرآن در آن نازل شده به‌خوبی شناخته شود، هم جامعه مقصد که قرار

است از قرآن بهره برد؛ بنابراین این سبک علاوه بر محتوا، فرایند و روش دلالت‌ها و تحولات تربیتی را نیز ارائه می‌دارد (بهجت‌پور،۱۳۹۳: ۹۵). البته تکنیک‌های خاص شناخت مسائل پیچیده جامعه کنونی، استفاده از کارشناسان و تجزیه مسائل پیچیده جامعه به تناسب زمان و مکان، تطبیق بر الگوی مستخرج و ... مطلبی نیست که نادیده گرفته شود.

## ۴. تجزیه‌وتحلیل یافته‌ها

طرح مباحث مرتبط با فحشا و تأمین امنیت اجتماعی در مکه و مدینه با در نظر داشتن تجزیه‌وتحلیل داده‌ها در سبک تنزیلی قرآن کریم نشان می‌دهد هم‌زمان با شروع نزول قرآن و دعوت پیامبر (ص) در مکه، آغاز رویش مخفیانه مسلمانان و تعداد اقل آنان را در پی داشت. هم‌زمان با استحکام پایه‌های عقیدتی و توحیدی مردم، مؤلفه فحشا نیز ازجمله معارف قرآنی بود که طی فرایند متمادی دو مرحله‌ای ذیل طرح شد:

### ۴-۱. مرحله اول: لزوم آگاهی نسبت به فحشا

خداوند متعال در این مرحله ابتدا با بیان مصادیق فحشا، شناخت و آگاهی‌های لازم از خطرات آن را به مخاطبان خود گوشزد داشته است. شرح و توضیح آیات این مرحله عبارت است از:

جدول ۱: مرحله اول؛ لزوم آگاهی نسبت به فحشا

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| نجم | مکی۲۳ | ۳۲ | الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَ الْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ: کسانی که از گناهان بزرگ و زشت کاری‌ها جز لغزش‌های کوچک دوری می‌کنند | پرهیز مستمر از فحشا |
| أعراف | مکی۳۹ | ۲۸ | وَ إِذا فَعَلُوا فاحِشَةً قالُوا وَجَدْنا عَلَيْها آباءَنا: چون کار زشتی مرتکب می‌شوند، گویند: پدرانمان را بر آن[کار] یافتیم | عدم تبعیت از پیشینیان در فحشا |

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| أعراف | مکی۳۹ | ۳۳ | قُلْ إِنّما حَرَّمَ رَبِّیَ الْفَواحِشَ ماظَهَرَ مِنْها وَمابَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْیَ‌بِغَیْرِالْحَقِّ: بگو: پروردگارم فقط کارهای زشت را چه‌آشکار و چه‌پنهان، وگناه ناحق را، حرام کرده است. | اجتناب از فحشای آشکار و پنهان |
| أعراف | مکی۳۹ | ۸۰-۸۱ | وَلُوطاً إِذْ قالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفاحِشَةَ...بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ: و لوط را[یادآورید] هنگامی که به قومش گفت: آیا آن کار بسیار زشت را مرتکب می‌شوید؟!... بلکه شما گروه اسرافکار هستید! | اجتناب از اسراف در فحشا |
| فرقان | مکی۴۲ | ۶۹ | یُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَیَخْلُدْ فیه مُهَانًا: برای او در روز قیامت عذاب دو چندان می‌شود و پیوسته در آن خوار می‌ماند. | عذاب مضاعف برای فحشا |
| مریم | مکی۴۴ | ۱۸ | قَالَتْ إِنیّ أَعُوذُ بِالرَّحْمَانِ مِنکَ إِن کُنتَ تَقِیًّا: [مریم]گفت: اگر پرهیزگاری، من از تو به‌خدای‌رحمان پناه می‌برم. | رعایت حریم افرد درمصونیت از فحشا |
| نمل | مکی۴۸ | ۵۴ و ۵۵ | وَلُوطاً إِذْ قالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ. أَئِنَّکُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ: و[یاد کن] لوط را که چون به قوم خود گفت: آیا دیده و دانسته مرتکب عمل ناشایست می‌شوید؟. آیا شما به جای زنان، از روی شهوت با مردها در می‌آمیزید؟ [نه!] بلکه شما مردمی جهالتید. | عدم جهل نسبت به فحشا |
| إسراء | مکی۵۰ | ۳۲ | وَلاتَقْرَبُوا الزِّنی إِنَّهُ کانَ فاحِشَةً وَ ساءَ سَبیلاً:<br>و نزدیک زنا نشوید که کاری بسیار زشت و راهی بد است. | اجتناب صریح از فواحش خاص |

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| هود | مکی۵۲ | ۷۸ | وَ جَاءَهُ قَوْمُهُ يهُرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُواْ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ ... فَاتَّقُواْ اللّهَ ... و قوم او شتابان به‌سویش آمدند و پیش از آن کارهای زشت می‌کردند...پس از خدا بترسید | تقوای الهی در اجتناب از فحشا |
| یوسف | مکی۵۳ | ۲۴ | كَذلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَ الْفَحْشاءَ: این‌چنین کردیم تا بدی و فحشا را از او دور سازیم | تقوای الهی برای اجتناب از فحشا |

### ۴-۱-۱. پرهیز مستمر از فحشا (نجم نزول۲۳)

مصداق فحشا در این سوره گناهانی است که عرف مردم صرف‌نظر از دین و مذهب خاص آن را ناهنجار شمرده، شارع نیز بر زشتی آشکار آن‌ها صحه می‌گذارد. این فحشا دارای دو معنای حداقلی و حداکثری است (ملاحویش،۱۳۸۲،ج۱: ۲۰۰). معنای حداقلی آن در برخی از مصادیق چون زنا و لواط به‌کار رفته است؛ اما معنای حداکثری آن شامل هرگناه و بدکرداری است (مقاتل بن‌سلیمان،۱۴۲۳،ج۴: ۱۶۵). باتوجه به مکی بودن سوره نجم که هنوز مسئله زنا و لواط (طباطبائی،۱۴۱۷،ج۱۹: ۴۳) مصداق‌خاص فحشا و به طریق اولی گناهان دارای حد (قرطبی،۱۳۶۴،ج۱۸: ۱۰۷)، مطرح نشده‌است، فحشا در آیه: «الَّذِينَ يجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَ الْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ»(نجم/آیه۳۲) از جنس مطلق کبائراست (بهجت‌پور،۱۳۹۰، ج۱: ۵۶۸)؛ زیرا این آیه در شرایطی نازل شد که هنوز اسلام در جامعه نهادینه نگشته، مردم هنوز به‌صورت کامل از محیط‌جاهلی جدا نشده‌اند. افراد گرچه گاهی این فواحش را انجام می‌دهند، اما خداوند متعال آنان را از گناهانی که قبحش در جامعه آشکاراست اجتناب می‌دهد. حتی خداوند با آوردن واژه «اللَّمَمَ» به معنای گاه‌گاه، به ارتکاب آن اشاره دارد. در این مرحله عملا برخوردی را با عاملان فحشا نشده، بلکه صرفا بر پرهیز مستمر از فحشا تأکید شده است.

### ۴-۱-۲. عدم تبعیت از پیشینیان در فحشا (اعراف نزول۳۹)

رفتار جاهلانه کفار در طرح ارتکاب فحشا به بهانه بی‌عفتی گذشتگانشان و لزوم تبعیت و پیروی از آنان پیگیری شده است. تغایر واژه‌های: «فَاحِشَةً»، «الْإِثْمَ» و «الْبَغْیَ» در آیات ۲۸، ۳۳، ۸۰ سوره اعراف نشان می‌دهد گرچه مفهوم فاحشه به‌طورعمده به گناهان جنسی اطلاق شده، اما اکنون در این آیات تنها به زنا و لواط منصرف و محدود گشته است (ملاحویش،۱۳۸۲، ج۱: ۲۰۰). توضیح آنکه فطرت پاک از اموری تنفردارد که هم منشأ ضرر و فساد است و هم عقل إبا از انجام آن و سعی در کتمانش دارد؛ بنابراین این امور قبل از ورود شرع نیز به وصف فاحشه بوده، شرع نیز بر نهی از انجام آن تأکید کرده است. سیر نزول سوره‌های قرآن کریم در مکه گویای آن است تمام زشتی‌هایی مطرح شده تا سوره اعراف، میان به‌عنوان فاحشه و عمل قبیح واضح بوده است. آیات سوره اعراف با ایجاد آگاهی به مردم در شناخت بهتر فحشا و مصادیق و عوامل آن، بر ضرورت این آگاهی برای فرزندان در کانون خانواده، توسط والدین تا جامعه‌پذیری نمودن آن تأکید می‌دارد (مطهری،۱۳۸۹: ۳۱۱-۳۲۱). مطابق آیات سوره اعراف درخصوص فحشا، هرچند کافران با تکیه متعصبانه بر تبعیت از بی‌عفتی پیشینیان، در تلاش برای مشروعیت به رفتار خویش بودند، اما قرآن با عدم نفی اصل تأثیرپذیری، تنها در آیات مشابه دیگری بدان هشدار می‌دهد: «مَا وَجَدْنَا عَلَیْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ کَانَ آبَاؤُهُمْ لَا یَعْلَمُونَ شَیْئًا» (مائده/آیه۱۰۴)؛ بنابراین والدین و صاحب منصبان که الگو و تاثیرگذار بر دیگرانند باید بر رفتار خویش مواظبت نمایند.

### ۴-۱-۳. اجتناب از اسراف در فحشا (اعراف نزول۳۹)

تا این مرحله مراد از واژه فحشا تأکید بیشتر بر معنای لغوی آن یعنی گناه قبیح آشکار بود. اکنون در سوره اعراف فاحشه در معنای منکر عفت و اعتیاد اجتماع به آلودگی جنسی به‌کار رفت. به‌دلیل شرایط نزول سوره اعراف در مکه که تلاش برای اصلاح جامعه بسیار کم‌ثمر بود، پروردگار متعال با تذکر و نشان دادن نمونه‌های شدید و تبعات منفی فحشا در جامعه، به کنترل آن پرداخت. به همین دلیل در آیات: «ولُوطاً إِذْ قالَ لِقَوْمِهِ أَ تَأْتُونَ الْفاحِشَةَ...إِنَّکُمْ

لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شهَوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ»(اعراف/آیه۸۰ –۸۱) این افراد مسرف نامیده شدند. اسراف وضع‌شیء در غیرمحل خویش‌است (ملاحویش،۱۳۸۲،ج۱: ۳۷۹). گروه زیاده‌خواه که تأمین‌غرائز در چهارچوب‌های عرفی و شرعی آن‌ها را سیر نکرده، تنوع‌طلب شده (بهجت‌پور، ۱۳۹۸: ۴۱) و از روی سرکشی از مسیر صحیح تأمین نیازهای جنسی فاصله گرفتند. این افراد نه‌تنها در غریزه‌جنسی بلکه در همه امور گرفتار راه اسراف را پیمودند (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴، ج۶: ۲۴۵). فحشا در اهل اسراف به قدری از مرزهای معمول فراتر می‌رود که به انحرافات علنی و هنجارشدن آلودگی‌ها ختم خواهد شد.

### ۴-۱-۴. رعایت حریم افرد در مصونیت از فحشا (مریم نزول۴۴)

از مؤثرترین عوامل سلامت روحی افراد جامعه و سالم‌سازی محیط از آلودگی‌های اخلاقی و افسارگسیختگی‌های حیوانی، رعایت حریم‌ها در معاشرت میان زن و مرد است. خلوت‌کردن زن با مرد اجنبی تا حدی مخاطره‌انگیز است که حتی اولیای الهی گوهر عفاف خود را در برابر آن به غایت پاس‌می‌دارند. ازاین‌رو خداوند در آیه: «قَالَتْ إِنِّیَ أَعُوذُ بِالرَّحْمَانِ مِنکَ إِن کُنتَ تَقِیًّا» (مریم/آیه۱۸) بیان می‌دارد مریم (س) پاکدامن چون فرشته را نمی‌شناسد می‌گوید: من از تو به خدای‌رحمان پناه‌می‌برم؛ بنابراین هرچه حریم افراد کم‌تر حفظ و رعایت شود، زمینه فساد مساعدتر بوده، نهایتا جامعه در سراشیبی بی‌عفتی و فحشا فرو می‌غلتد.

### ۴-۱-۵. مضاعف بودن عذاب فحشا (فرقان نزول۴۲)

طرح صریح اجتناب از آلودگی ارتباط با جنس مخالف، اولین بار در این آیه ارائه شده، با معرفی گناه بودن زنا، مسلمانان را از ارتکاب به این جرم باز داشته است. مضافا با برحذر داشتن مردم از فحشا و ضرورت اطاعت از پروردگار درک بهتری از رحمانیت او بیان گشته، مرتکبین آن را به مجازاتی دو برابر در قیامت هشدار می‌دهد: «یُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَ یخَلُدْ فیه مُهَانًا» (فرقان/آیه۶۹). آنان دچار عذاب جسمی و روحی شده، با حقارت در آتش جاودان وارد می‌شوند (مراغی، بی‌تا، ج۱۹: ۴۰). ازاین‌رو چند برابر شدن عذاب مجرمین

«یُضاعَفْ»، به‌دلیل چند برابر بودن آثار شوم اعمال آنان، با عدل الهی منافات ندارد؛ مثلا زناکار علاوه بر ارتکاب به گناه، دیگری را نیز به گناه وامی‌دارد، چه‌بسا از این گناه، فرزند حرامزاده‌ای هم به‌دنیا آید که گرایش‌های منفی دارد.

### ۴-۱-۶. عدم جهل نسبت به فحشا (نمل نزول۴۸)

خداوند متعال در این گام با نهی از جهالت نسبت به این فواحش، بر کتمان و عدم نشر فحشا، در برابر گناه علنی و آگاهانه هشدار می‌دهد. چراکه مرتکبان یکدیگر را در حال ارتکاب گناه نگریسته اما خلاف را نپوشانده و حیا نکردند، ارتکاب عمل منکر در ملاعام و در برابر مردمان موجب تجاوز به حرمت‌ها و ارزش‌های اجتماع شده بود و ... (مدرسی،۱۳۷۷،ج۹: ۴۲۲). فرآینده نزول قرآن کریم در مسئله اجتناب از فحشا، هنگامی رسیدن به آیاتی چون: «وَلُوطاً إِذْ قالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ. أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّساءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ»(نمل/آیه۵۴-۵۵) نشان می‌دهد فحشا میان مردم به‌قدری شایع شده بود (آلوسی،۱۴۱۵،ج۱: ۲۱۰) که حتی کودکانشان نیز در امان نبودند (مکارم‌شیرازی،۱۳۸۱: ۵۰۴). فحش‌های رکیک، قمار، کشف عورت در جمع، اقدام به لواط یا مقدمات شنیع آن پیش‌روی همه، تنها بخشی از فواحش رایج بود. قرآن با بیان این‌که جهل و حماقت ریشه انحراف از مسیر طبیعی و شرعی دارد، عمل قبیح لواط را اسراف در انحرافات جنسی دانسته: «بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ»(اعراف نزول۳۹، آیات۸۰-۸۱)، قوم دچار اسراف را جاهل نامیده است. لازم به ذکر است جهل در این آیات مقابل عقل است، نه جهل مقابل علم، پس نمی‌تواند رافع تکلیف لزوم اجتناب از فحشا باشد (طیب،۱۳۷۸،ج۱: ۱۶۰). ازاین‌رو به‌دلیل عدم تطابق ارتکاب به فواحش با فطرت و خلقت انسان، بر خروج و دوری از جهل تأکید داشته، به دوری از فواحش هشدار می‌دهد.

### ۴-۱-۷. اجتناب صریح از فواحش خاص (اسراء نزول۵۰)

پروردگار متعال با نهی صریح از فحشا زنا را در این گام مطرح کرده، به‌صورت کنایه حتی نزدیک شدن به این عمل را به‌شدت حرام دانسته است (بهجت‌پور،۱۳۹۴: ۵۹). لفظ فاحشه به معنای زنا و مترادف آن نیست، بلکه زنا از مصادیق گناه آشکار فحشا است (خطیب، بی‌تا،ج۸: ۴۸۳). آلودگی به زنا غالباً مقدماتی چون: چشم‌چرانی، برهنگی، بی‌حجابی، کتب یا فیلم‌های‌آلوده، محیط‌های آلوده، دارد (طباطبائی،۱۴۱۷،ج۱۳: ۸۶). قرآن کریم در این مرحله از نزول آیاتش حتی از نزدیک شدن به مواضع این آلودگی‌ها برحذر داشت (مکارم‌شیرازی،۱۳۷۴،ج۱۲: ۱۰۲). آیه: «وَلَاتَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا»(اسراء/آیه۳۲) با یادآور قبح این امور آلوده در تعلیل«وَ ساءَ سَبِيلًا» انتظار خویش را از مسلمانان با عدم نزدیکی حتی به مقدمات آسیب زننده آن هشدار می‌دهد: «وَلَاتَقْرَبُوا الزِّنَا». زشتی این نوع فحشا به‌قدری است که با فساد همه شئون اجتماع، نظام جامعه را مختل ساخته، انسانیت را به‌نابودی می‌کشاند.

### ۴-۱-۸. تقوای الهی برای اجتناب از فحشا (هود نزول۵۲؛ یوسف نزول۵۳)

مسئله مقابله با فواحش با رسیدن به آیه: «وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ ... فَاتَّقُواْ اللّهَ»(هود/آیه۷۸) حکایت از دوره دشوار اجتماعی رسالت پیامبر (ص) در مکه دارد. ازاین‌رو با تسلیت خاطر و ثبات قدم ایشان و مؤمنان در آن شرایط و با عنایت به تقوای الهی و اعتقاد به ربوبیت پروردگار، افراد را از فحشا دور داشته (یزدی، ۱۴۱۵،ج۲: ۳۱۲)، آنان را به‌عنوان بنده مخلص، الگوهایی شایسته معرفی می‌دارد. ازاین‌رو نمونه‌هایی از افراد پاکدامن (همچون حضرت یوسف(ع) و حضرت لوط (ع)) مطرح کرد؛ مثلا در سوره بعد نازل شده یعنی سوره یوسف آیه: «كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَ الْفَحْشاءَ» (یوسف/آیه۲۴) بندگان خالص به‌دلیل آنکه لذتی در گناه نمی‌بینند، در لحظه مواجهه با گناه سختی را بر ارتکاب گناه ترجیح داده (بهجت‌پور،۱۳۹۴: ۷۷)، تقوای الهی را پیش می‌گیرند.

### ۴-۲. مرحله‌دوم: مقاوم‌سازی مسلمانان در برابر فحشا

مرحله دوم از آیات مرتبط با فحشا و مسائل آن، دوران پایانی حضور پیامبر (ص) و مسلمانان در مکه تا اوایل دوره مدینه را شامل شده و بیشتر مربوط به هنگامی است که هنوز جامعه اسلامی شکل‌نگرفته، حکومت‌اسلامی وجود نداشت؛ اما مسلمین تحت آموزش مستمر پیامبر(ص) برای ساختن جامعه اسلامی در آینده نزدیک آمادگی یافته، با علنی‌شدن مسلمانان، پایداری بر ترک آلودگی‌ها و مقاوم‌سازی آنان در برابر تهاجمات ضداخلاقی فحشا افزایش یافت. قرآن کریم در این مرحله ضمن برحذر داشتن افراد از فحشا در موارد گذشته، آن‌ها را نسبت به آلودگی‌های احتمالی آینده که به‌دلیل فریب شیطان امکان ارتکابشان وجود داشت، دعوت می‌دارد. در این مرحله خداوند متعال با شناساندن حدودی از فحشا به مسلمانان مکه، آنان را که هنوز به‌طور کامل از محیط شرک فاصله نگرفته، حتی با مشرکین مفسد مراوده داشته و گاهی تحت‌تأثیر رفتارهای خطای آنان قرار گرفتند، با ایجاد مقاومت، از نهادینه شدن فحشا در درون افراد جلوگیری نمود؛ بنابراین با دعوت افراد به طلب توبه و استغفار بر ترک گناه، راه بازگشت برای فریب خوردگان جنسی را مهیا کرد. آیات و شرحشان در این مرحله عبارت است از:

جدول ۲: مرحله‌دوم؛ مقاوم‌سازی مسلمانان در برابر فحشا

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| أنعام | مکی۵۵ | ۵۴ و ۱۵۱ | مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ...وَلاتَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ...: هر کس از شما به نادانی کار بدی کند و آنگاه به توبه و صلاح آید، پس وی آمرزنده مهربان است... و نزدیک کارهای زشت نروید... | اصلاح‌گناهان‌بامغفرت‌الهی |
| نحل | مکی۷۰ | ۹۰ | يَنْهَى عَنِ الْفَحْشاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ: و از کار زشت و ناپسند و ستم باز می‌دارد | تذکر به نهی از فحشا |

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| عنکبوت | مکی۸۵ | ۴۵ | اتْلُ مَا أُوحِیَ إِلَیْکَ مِنَ الْکِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَی عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْکَرِ:<br>آنچه از کتاب به سوی تو وحی شده است بخوان و نماز را برپا دار، که نماز از کار زشت و ناپسند باز می‌دارد | ارتباط مستمر با پروردگار در پرهیز از فحشا |
| بقره | مدنی۸۷ | ۱۶۹ | إِنَّمَا یَأْمُرُکُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ:<br>او شما را فقط به بدیها و کار زشت فرمان می‌دهد | اجتناب ازنهادینه شدن فحشا |
| آل‌عمران | مدنی۸۹ | ۱۳۵ | وَالَّذِینَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَکَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ...وَلَمْ یُصِرُّوا عَلَی مَا فَعَلُوا:<br>و آنان که چون کار زشتی کنند، یا بر خود ستم روا دارند، خدا را به یاد می‌آورند و برای گناهانشان آمرزش می‌خواهند... و بر آنچه مرتکب شده‌اند، پافشاری نمی‌کنند. | اجتناب از نهادینه شدن فحشا |
| احزاب | مدنی۹۰ | ۳۰ | یَا نِسَاءَ النَّبِیِّ مَنْ یَأْتِ مِنْکُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَیِّنَةٍ یُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَیْنِ:<br>ای همسران پیامبر، هرکس از شما مبادرت به کار زشتِ آشکاری کند، عذابش دو چندان خواهد بود | تناسب‌عذاب‌فحشاءباشخص یت‌فرد |
| نساء | مدنی۹۲ | ۱۵ و ۱۶ و ۱۹ | وَاللَّاتِی یَأْتِینَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِکُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَیْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْکُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِکُوهُنَّ فِی الْبُیُوتِ... وَاللَّذَانِ یَأْتِیَانِهَا مِنْکُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا... إِلَّا أَنْ یَأْتِینَ بِفَاحِشَةٍ: و از زنان شما، کسانی که مرتکب زنا می‌شوند، چهار تن از میان خود [مسلمانان] بر آنان گواه گیرید؛ پس | کیفر مرتکبین فحشا برای صیانت جامعه |

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| | | | اگر شهادت دادند، آنان [=زنان] را در خانه‌ها نگاه دارید... و از میان شما، آن دو تن را که مرتکب زشتکاری می‌شوند، آزارشان دهید؛ پس اگر توبه کردند و درستکار شدند...مگر آنکه مرتکب زشتکاری آشکاری شوند. | |
| طلاق | مدنی۹۹ | ۱ | وَلَایَخْرُجْنَ إِلاّ أَنْ یَأْتینَ بِفاحِشَةٍ مُبَیِّنَةٍ: آنان را از خانه‌هایشان بیرون مکنید، مگر آنکه مرتکب کار زشت آشکاری شده باشند. | عدم حمایت از مرتکبین به فحشا |

### ۴-۲-۱. اصلاح گناهان با مغفرت‌الهی (انعام نزول۵۵)

پروردگار متعال در گام نخست این مرحله برای مسلمانان تبیین می‌دارد که با فراهم‌شدن مقدمات گناه و شکستن حریم‌های الهی، قرار گرفتن در معرض وسوسه‌های شدید چنین گناهانی را فراهم خواهد داشت. خداوند در آیه: «مَنْ عَمِلَ مِنْکُمْ سُوءاً بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِیمٌ» (انعام/آیه۱۵۱) جهالت را علت ارتکاب گناه برشمرده (مکارم‌شیرازی،۱۳۷۴،ج ۱۱: ۴۴۶)، جاهلان را پس‌از آگاهی و توبه قلبی و صادقانه، به راه حق و اصلاح و جبران باز می‌گرداند (مدرسی،۱۳۷۷،ج۶: ۱۴۷). ازاین‌رو مسلمین نه تنها باید از فحشا اجتناب‌کنند، بلکه نباید به امور قبیح و فواحش آشکار و پنهان که فرد را از فطرت اصلی‌اش باز می‌دارد، نزدیک شوند. در این مرحله که هنوز پیامبر (ص) و مسلمانان در مکه حضور دارند (ابن‌عاشور، بی‌تا، ج۲۵: ۱۷۰)، خداوند متعال به‌منظور جلوگیری از نهادینه شدن آلودگی فحشا در افراد (طوسی، بی‌تا، ج۹: ۱۶۹)، آنان را با دعوت به استغفار (ملاحویش، ۱۳۸۲، ج۴: ۴۹)، به خودکنترلی و خویشتن‌داری در برابر فحشا فراخوانده است.

### ۴-۲-۲. تذکر به نهی از فحشا (نحل نزول ۷۰)

خداوند در گام بعدی جهت شکل‌گیری جامعه اسلامی پاک، علاوه بر شمردن برخی اوصاف نیک، از بدی‌هایی نیز نهی می‌دارد. «فَحْشاءِ» در آیه: «يَنْهى عَنِ الْفَحْشاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ»(نحل/آیه۹۰) گناهانی است که یا دارای قبح بزرگ در گفتار و رفتار (طوسی، بی‌تا، ج۶:۴۲۰) و یا مراد زناست (طبری،۱۴۱۲،ج۱۴:۱۱۰). «الْمُنْكَرِ» نیز گناه آشکار (ابن‌کثیر،۱۴۱۹،ج۴:۵۱۲)، یا گناه متروک و ناشناس در جامعه است (طبری،۱۴۱۲،ج۱۴:۱۱۰). مبارزه با انحرافات سه‌گانه فحشا، منکر و بغی در سطح‌جهانی، منجر به ساخت دنیایی آباد و خالی‌از هرگونه فساد خواهد شد (نجفی‌خمینی، ۱۳۹۸، ج۹: ۲۷۳).

### ۴-۲-۳. ارتباط مستمر با پروردگار در پرهیز از فحشا (عنکبوت نزول۸۵)

مسئله مقابله با فحشا و ایجاد امنیت اجتماعی در آخرین سوره مکی طرح مباحث مرتب طبا فحشا این‌گونه طرح شده است: «اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ»(عنکبوت/آیه۴۵). در این آیه ضمن تأکید بر ارتباط مستمر با پروردگار از طریق نماز، مانع از غفلت، فرورفتن در شهوات و اسارت هوای‌نفس شده است. این آیه نماز را راهکار مهمی در خروج از فحشا بیان داشته است. اگر خطاکار در گروه مؤمنان باشد، ارتباط با پروردگار به‌وسیله نماز تأثیر زیادی بر ترک فحشا که با تمایل قلبی به وجود می‌آید، خواهد داشت؛ زیرا ذکر الهی ملازم با ترک تمایل به فحشاء بوده (مصطفوی،۱۳۷۱: ۲۰۱)، با ایجاد مانع میان شخص و فواحش، اشتغال به منکر را منقطع می‌دارد (طبری،۱۴۱۲، ج۲: ۹۹)؛ بنابراین کسی‌که نمازش او را از فحشا باز ندارد، هیچ بهره‌ای از نماز جز دوری از خدا حاصل نکرده است.

### ۴-۲-۴. اجتناب از نهادینه شدن فحشا (بقره نزول۸۷؛ آل‌عمران نزول ۸۹)

تأکید تعالیم پیشین بر اجتناب از فحشا با دعوت به توبه و امیدواری به فضل الهی همراه بود. اواخر حضور پیامبر (ص) و مؤمنان در مکه با ارزش‌گذاری برخی رفتارها مصادف گشت؛ اما

شرایط مکه، همچنان نمی‌توانست پذیرای رفتارهای ارزش‌گذاری و هنجار شده باشد. ازاین‌رو در آغاز حضور پیامبر (ص) و مؤمنان در مدینه، بر فاصله گرفتن و اجتناب مؤمنان از فحشا و منکرات این‌گونه تأکید شده است: «إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ ...» (بقره/آیه۱۶۹). عطف دو واژه«سُّوءِ وَ الْفَحْشاءِ» که با یکدیگر متفاوت بوده، از منکرات هستند (ابن‌عاشور، بی‌تا، ج۲: ۱۰۵)، دورشدن از خداوند و پیوستن به حزب شیطان را عامل فحشا دانسته است (طباطبائی، ۱۴۱۷، ج۴: ۲۱)؛ بنابراین بر مرتکب فحشاست که با توجه به مغفرت الهی از ارتکاب گناه دوری جوید (زمخشری،۱۴۰۷،ج۱: ۴۱۶)؛ اما اگر فرد ناخواسته یا به هردلیل مرتکب فحشا شد، اما بر انجام فواحش اصرار نداشت، لازم است استغفارکرده (قرطبی،۱۳۶۴، ج۴:۲۱۰)، از نهادینه شدن گناه در درونشان خودداری نماید تا اثر آن زود از میان رود: «وَالَّذينَ إِذا فَعَلُوا فاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَ مَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ اللَّهُ وَ لَمْ‌يُصِرُّوا عَلى مافَعَلُوا...»(آل‌عمران/آیه۱۳۵). حاصل آنکه آیات مبتنی بر مقابله با فحشا در مدینه، مرتکبان فحشا را به توبه و جبران خطاهای گذشته فراخوانده، آرامش و امنیت را برای آینده فرد و جامعه فراهم آورد؛ بنابراین با حضور پیامبر (ص) و مسلمانان در مدینه، هنجارهای‌اجتماعی به‌صورت کامل مورد پذیرش عمومی قرارگرفته، با ارائه آگاهی برای ترک منکرات، از این پس عرف جامع فواحش خارج از چهارچوب شرع را ناهنجار تلقی نمود.

### ۴-۲-۵. تناسب عذاب فحشا با شخصیت افراد (احزاب نزول۹۰)

معارف قرآن با تأسیس حکومت اسلامی در مدینه، ابتدا با تأکید بر اجتناب از فحشا افراد را به مغفرت الهی امیدوار کرده، با ارائه اقدامات تامینی و تربیتی اجرای عملی حدود را بیان می‌دارد. فحشا سرپیچی در برابر مطلق معاصی الهی (چه آشکار و چه پنهان) است (آلوسی،۱۴۱۵،ج۱۱: ۱۸۱). آیه: «يا نِساءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضاعَفْ لَهَا الْعَذابُ ضِعْفَيْنِ» (احزاب/آیه۳۰). عذاب دو برابر، با توجه شخصیت حقیقی و حقوقی افراد است. در این آیه مراد همسران پیامبر (ص) هستند که گناهشان موجب لطمه به آبروی پیامبر(ص)

خواهد شد (فخررازی،۱۴۲۰،ج۲۵:۱۶۶). در این آیه نیز قید «مُبَیِّنَةٍ» اشاره به فحشا سرپیچی از پیامبر (ص) دارد (سیوطی،۱۴۰۴،ج۵: ۱۹۵).

### ۴-۲-۶. کیفر مرتکبین فحشا برای صیانت‌جامعه (نساء نزول۹۲)

خداوند برای پیشگیری و دفع وقوع فحشا و ضرورت اصلاح جامعه (طبرسی،۱۴۱۲،ج۳: ۳۵)، مرتکبین فحشا را محکوم به مراقبت دانسته است: «وَاللَّاتی یَأْتینَ الْفَاحشَةَ منْ نسَائکُمْ فَاسْتَشْهدُوا عَلَیْهنَّ أَرْبَعَةً منْکُمْ فَإنْ شَهدُوا فَأَمْسکُوهُنَّ فی‌الْبُیُوت»(نساء/آیه۱۵). ازاین‌رو آیه مختص به زنان زناکار نبوده، با القا خصوصیت و تنقیح مناط، سایر مرتکبین فحشا در موارد مشابه را با اقدامات تامینی و تربیتی در برمی‌گیرد (طباطبائی،۱۴۱۷،ج۴: ۲۳۴). فاحشه با «الف–لام» عهد، اشاره به مطلق زنا (محصنه یا غیرمحصنه) دارد (زمخشری،۱۴۰۷،ج۱: ۴۸۸). بازداشت زنان زناکار در خانه برای صیانتشان از آلودگی بیشتر به فحشا و صیانت افراد جامعه از مبتلاشدن به این گناه است. هم‌زمان با این اقدام تامینی و تربیتی برای بانوان، به حکم تادیبی برای مردان (زمخشری،۱۴۰۷،ج۱: ۴۸۸) این‌گونه اشاره شده است: «وَاللَّذَان یَأْتیَانهَا منْکُمْ فَآذُوهُمَا فَإنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرضُوا عَنْهُمَا»(نساء/۱۶). تأدیب مردان در این آیه با تراشیدن سر، شلاق‌زدن، زندان کردن همراه است (مدرسی،۱۳۷۷،ج۲: ۴۳). این آیه صراحتا به زنای «غیرمحصنه» اشاره دارد (ابن‌کثیر،۱۴۱۹،ج۲: ۲۰۶). خداوند برای مقابله با فحشا در برخورد با مرتکبین عمل فحشا اجازه اقدام تادیبی و تربیتی را این‌گونه تأکید می‌دارد: «إلاّ أنْ یَأْتینَ بفاحشَةٍ»(نساء/آیه۱۹)؛ فاحشه اعم از زنا (طبری،۱۴۱۲،ج۴: ۴۱۰–۴۱)، نشوز (ابن‌عاشور، بی‌تا، ج۴: ۷۱)، بدرفتاری (زمخشری، ۱۴۰۷،ج۱: ۴۹۱) است، نه مطلق گناه.

### ۴-۲-۷. عدم‌حمایت از مرتکبین به فحشا (طلاق نزول۹۹)

به‌منظور جلوگیری از به خطر افتادن امنیت خانواده و جامعه، خداوند افراد را با اقدامات تادیبی و تربیتی، از ارتکاب به فحشا باز می‌دارد. در این شرایط همسران اجازه دارند در عده طلاق رجعی، مرتکبین فحشا را از منزل خارج کرده تا از شکستن حریم خانواده باز داشته

(فخررازی،۱۴۲۰،ج۳۰: ۵۶۱)، خروج از حمایت حقوقی خداوند را مطرح می‌دارد: «وَلَایَخْرُجْنَ إِلاّ أَنْ یَأْتینَ بِفاحِشَةٍ مُبَیِّنَةٍ» (طلاق/آیه۱). «بِفاحِشَةٍ مُبَیِّنَةٍ» انحرافی است که شخص آن را آشکار و علنی انجام دهد (دروزه، ۱۳۸۳،ج۸: ۳۳۷). آیه فوق با بیان حکم تنبیهی و بازدارنده، مرتکبین عمل زشت را به‌عنوان درس عبرت معرفی می‌دارد.

## ۴-۳. مرحله‌سوم: مراقبت فرهنگی جامعه از فحشا

مرحله سوم مقابله با فحشا با دوره پایش و مراقبت فرهنگی جامعه اسلامی در مدینه منوره همراه بود، مسلمین قدرت یافته، عملا با اجرای حدود به مبارزه با مرتکبین فحشا پرداخته شد. ازاین‌رو با وضع و اجرای قوانین تنبیه‌ای برای مجرمان، پاکان را از ارتکاب به فحشا بازداشت تا ضمن پرداختن به تاوان کارشان با ایجاد فضای ناامنی، محیطی امن و پاک برای مؤمنان فراهم داشته، برخوردی قاطع و بدون ترحم، اما سازنده و پیشگیرانه برای بقیه افراد جامعه را فراهم آورد. به‌طورکلی سور، آیات و دلالت‌های آن‌ها در این مرحله در جدول ذیل آمده است:

جدول ۳: مرحله‌سوم؛ مراقبت فرهنگی جامعه از فحشا

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| نور | مدنی۱۰۳ | ۲ | الزّانیَةُ وَالزّانی فَاجْلِدُوا کُلّ واحِدٍ مِنْهُمَا مائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْکُمْ بِهِمَارَأْفَةٌ فی دین اللّه:<br>به هر زن زناکار و مرد زناکاری صد تازیانه بزنید، در [کار] دین خدا، نسبت به آن دو دلسوزی نکنید. | پیشگیری از فحشا با اجرای حدود |
| نور | ۱۰۳ | ۱۹ | إِنّ الّذینَ یُحِبّونَ أَنْ تَشیعَ الْفاحِشَةُ...لَهُمْ عَذابٌ أَلیمٌ فِی الدّنْیاوَالْآخِرَةِ:<br>کسانی که دوست دارند زشتیها در میان مردم با ایمان شیوع یابد، عذاب دردناکی برای آنان در دنیا و آخرت است. | برخورد قاطع با اشاعه فحشا |

### ۴-۳-۱. پیشگیری از فحشا با اجرای حدود الهی (نور نزول۱۰۳)

همان‌گونه که در مرحله قبل بیان شد، فرایند نزول تدریجی قرآن نشان می‌دهد خداوند متعال به‌منظور اجتناب افراد از فحشا، اقدامات تامینی‌ای چون مجازات خاطیان را مطرح داشت. اگر انحرافات در مراحل ابتدایی بود، لازم است مجازات مجرمان پنهان انجام گرفته، با نگاهداشت خاطی در خانه «فَأَمْسِكُوهُنَّ» (نسا نزول۹۲، آیه۱۵) و نه در انظار عموم، بر اصلاحش اقدام شود؛ زیرا تا فحشا اشاعه نیافته، حفظ حیثیت اجتماع اسلامی و خانوادگی ضروری بوده (حسینی‌همدانی،۱۴۰۳: ج۱۰: ۵۸)، پس باید ضمن برخورد پیشگیرانه با فحشا از علنی شدنش جلوگیری کرد و حتی از اشاعه آن نیز پرهیز نمود. این نوع برخورد تا هنگامی است که فحشا آشکار نگرد (ملاحویش،۱۳۸۲،ج۶: ۱۰۶). علنی شدن فحشا و انجام آن در حضور جمعی از مؤمنان، نوبت به اجرای حکم رسیده، لازم است حد تازیانه یا سنگسار در ملأعام اجراشود: «الزّانِيَةُ وَالزّانی فَاجْلِدُوا كُلّ واحِدٍ مِنْهُمَا مائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فی دین اللّه»(نور/۲). این شرایط دیگر مصداق اشاعه فحشا نبوده، اجرای مجازات و حد آن در ملأعام، حکم بازدارندگی برای عامه مردم را دارد؛ بنابراین اعلان حکم از اقدامات تامینی است تا ضمن عبرت برای دیگران، مؤمنان از گشتن گرد چنین جرمی بازداشته شوند (فاضل‌مقداد،۱۴۱۹،ج۲: ۲۳۴). اجرای علنی مجازات خاطیان ازآن‌روست که موجب شناسایی محکوم علیه شده، مردم با شناختن خاطی، مراقب رفتار خود و فرزندان و اطرافیانشان با فرد خاطی خواهد بود (صانعی،۱۳۷۲: ۲۳۹).

### ۴-۳-۲. برخورد قاطع با اشاعه فحشا (نور نزول۱۰۳)

پروردگار متعال گام بعدی مسیر اجتناب از فحشا و اینجاد امنیت اجتماعی را در حالی در مرحله سوم پیش می‌گیرد که تمایل به اشاعه را سبب نهی از فواحش برمی‌شمارد (آلوسی،۱۴۱۵،ج۹:۳۲۰). درحالی‌که صرف علاقه داشتن، موجب اقدام عملی و مستوجب عقاب نمی‌گردد (صدر،۱۴۲۰: ۲۹۱). خداوند در آیه: «إِنّ الّذینَ یُحِبُّونَ أَنْ تَشیعَ الْفاحِشَةُ فِی الّذینَ آمَنُوالَهُمْ عَذابٌ أَلیمٌ فِی الدُّنْیاوَالْآخِرَةِ»(نور/۱۹) به کسی‌که شیوع فحشا را دوست دارد

وعده عذاب دنیا همراه با عذاب آخرت داده است. این امر تنها در مورد کسانی صادق است که علاوه بر قذف، خواهان شیوع فحشا در میان مؤمنان نیز هستند (مغنیه، بی‌تا،ج۱: ۴۵۹). مراد از«تَشیعَ الْفاحِشَهٔ» اموری چون: انتشار (فخررازی،۱۴۲۰،ج۲۳: ۳۴۶)، نقل اخبار فحشا (ابن‌عاشور،بی‌تا،ج۱۸: ۱۴۹)، قصد و اراده اشاعه (آلوسی،۱۴۱۵،ج۹: ۳۱۹) إفک به ارتکاب فاحشه، گفت‌وگو از شیوع فحشا در میان مردم (زمخشری،۱۴۰۷،ج۳: ۲۲۲)، گوش‌دادن به این گناه (خطیب،بی‌تا،ج۹: ۱۲۴۹) و ... را در بردارد. عذاب دنیوی این گناه حد قذف ۸۰ ضربه تازیانه است؛ اما مجازات تکمیلی آن عدم‌پذیرش شهادت شایع‌پراکنان است (ابن‌کثیر،۱۴۱۹،ج۶: ۲۸): «وَالَّذینَ یَرْمُونَ الْمُحْصَنَات ثمُّ لَمْ یَأْتُواْ بأَرْبَعَهٔ شهَدَاءَ فَاجْلدُوهُمْ ثَمَانینَ جَلْدَهً وَلَاتَقْبَلُواْ لهَمْ شهَادَهً أَبَدًا...»(نور نزول۱۰۳، آیه۴)؛ اما اگر کسی به هردلیلی به دیگری تهمت‌زد، ولی خواهان شیوع فحشا نبود، با اجرای حد و تحمل هشتاد تازیانه جرم او پاک شده، مجازات اخروی ندارد (جعفری‌لنگرودی،۱۳۷۲،ج۷: ۳۱۹)؛ بنابراین خداوند از پخش هر گناه و تضییع آبروی مردم، به هرکیفیتی که باشد منع‌می‌کند (دستغیب،۱۳۸۹،ج۱: ۲۷). اشاعه فحشا، عمل مخل عفت و لطمه‌زننده به شرف انسان را در بردارد (الشنقیطی، بی‌تا،ج۵: ۴۴). اشاعه فحشا با اشکال مختلفی چون چون: اقدام فرد به انجام فحشا، ارتکاب علنی فحشا (معرفت، ۱۴۲۵: ۳۷۸)، شیوع فحشای دیگران و گوش سپردن به گفتار گناه‌آلودشان و انتشار اخبار فحشا را در بردارد (صادقی‌تهرانی، ۱۳۶۵،ج۲۱: ۷۸). رسول‌الله(ص) فرمود: «مَن أذاعَ فاحِشَهً کانَ کمُبتَدِئها»(کلینی،۱۳۸۸،ج۲: ۳۸۶). فحشا اگر پنهان باشد عقوبتش کمتر است.

### ۴-۴. مرحله‌چهارم: پاک‌سازی جامعه از فحشا

در مرحله آخر مواجه قرآن کریم با فحشا و تأمین امنیت جامعه، پاکدامنی در جامعه مؤمنین تثبیت‌شده، مؤمنان ضمن پالایش ناهنجاری‌ها و برخورد با مرتکبان فحشا، از هنجارها مراقبت می‌کنند تا جامعه از آسیب‌های محتمل مصون باشد. پس از آن نیز وضع قانون مجازات برای افراد خاطی به اجرا درآمده، برای سلامت ماندن جامعه از آلودگی، دستور جداسازی مؤمنان

از خاطیان را می‌دهد. به‌طورکلی سور، آیات و دلالت‌های آن‌ها در این مرحله در جدول ذیل آمده است:

جدول ۴: مرحله‌چهارم؛ پاک‌سازی جامعه از فحشا

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| احزاب | ۹۰ | ۵۹ | يُدْنِينَ عَلَيهِنّ مِن جَلَبِيبِهِنّ ذَالِکَ أَدْنَىَ أَن يُعْرَفْنَ فَلَايُؤْذَيْنَ: پوشش‌های خود را بر خود فروتر گیرند. این برای آنکه شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند[به احتیاط] نزدیکتر است. | لزوم پوشش و نگاه مناسب برای حضور دراجتماع |
| نور | ۱۰۳ | ۳-۲۶ | الزّانی لَايَنْكِحُ إلّا زَانِيَةً أَوْمُشْرِكَةً وَالزّانِيَةُ لَايَنْكِحُهَا إلّازَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِمَ ذلکَ عَلَى الْمُؤْمنينَ...الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطّيّبَاتُ لِلطّيّبِينَ وَالطّيّبُونَ لِلطّيّبَاتِ: مرد زناکار، جز زن زناکار یا مشرک را به همسری نگیرد و زن زناکار، جز مرد زناکار یا مشرک را به زنی نگیرد و بر مؤمنان این [امر] حرام گردیده است... زنان پلید برای مردان پلیدند و مردان پلید برای زنان پلید؛ و زنان پاک برای مردان پاکند و مردان پاک برای زنان پاک | تاکید برعدم همنشینی با اهل فحشا |
| نور | ۱۰۳ | ۳۰-۳۱ | قُلْلِلْمُؤْمنينَيَغُضّوامِنْأَبْصارِهِمْوَ يَحْفَظُوافُرُوجَهُمْ...وَقُلْ لِلْمُؤْمِنات يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصارِهِنّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنّ: به مردان با ایمان بگو: دیده فرو نهند و پاکدامنی ورزند...و به زنان | لزوم پوشش و نگاه مناسب برای حضور در اجتماع |

| سوره | ترتیب نزول | آیه | متن آیه و ترجمه | دلالت |
|---|---|---|---|---|
| | | | با ایمان بگو: دیدگان خود را [از هر نامحرمی] فرو بندند و پاکدامنی ورزند | |
| نور | ۱۰۳ | ۳۳ | وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَايَجِدُونَ نِكَاحًاحَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ: وکسانی که [وسیله] زناشویی نمی‌یابند، باید عفت ورزند تا خدا آنان را از فضل خویش بی‌نیاز گرداند | عفت‌پیشه‌گی؛ راه نجات از فحشا |

### ۴-۴-۱. لزوم پوشش و نگاه مناسب برای حضور در اجتماع (احزاب نزول۹۰؛ نور نزول۱۰۳)

فرایند نزول قرآن در مرحله چهارم پایش از ناهنجاری‌ها و اصلاح جامعه از فحشا، با طرح معارفی در سوره احزاب به مصونیت جامعه ایمانی از انحرفات پرداخته است. به‌منظور پایش از ناهنجاری‌ها و اصلاح جامعه از فحشا خداوند متعال در این سوره مؤمنان را بر امر مهم پوشش برای حضور مناسب در اجتماع فراخوانده، تأکید می‌دارد: «يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ذَالِكَ أَدْنَىٰ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ»(احزاب نزول۹۰، آیه۵۹)، اگر می‌خواهید از اذیت هرزه‌گان درامان‌بمانید خود را بپوشانید. پوشش مناسب برای حضور در اجتماع، زمینه برای فرصت‌طلبان بیماردل باقی نگذاشته، بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی رخت خواهند بست. البته قرآن صرفا به نوع پوشش برای حضور در اجتماع ختم نشده، بلکه عموم‌افراد در جامعه‌اسلامی را موظف به کنترل نگاه‌های خود نیز کرده است: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ... وَقُلْ لِلْمُؤْمِناتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصارِهِنَّ وَ يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ» (نور/۳۰-۳۱). چنین تدبیری فرصت را برای منحرفان کجرو باقی‌نمی‌گذارد تا با عرضه خود در جامعه، عده‌ای را به دام انحراف کشانند. با توجه به آنکه نگاه، اولین قدم در مسیر انحراف است، اگر کنترل نشود به ارتباط‌گیری با نامحرم و دیگر رفتارهای شنیع منجر خواهد شد

(قرائتی،۱۳۸۳،ج۸ :۱۷۰). در آخر نیز تأکید می‌دارد: «وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَايَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِه»(نور/۳۳) اگر شرایط ازدواج فراهم نبود، پس خود را به دام فحشا و انحرافات مبتلا نکرده، با رعایت عفت به فضل الهی امیدوار باشند.

### ۴-۴-۲. تأکید بر عدم‌همنشینی با اهل فحشا (نور نزول۱۰۳).

مصونیت جامعه ایمانی از فحشا و انحرفات با بیان تأثیرات هم‌نشینی با منحرفان در ارتکاب فحشا تکمل شده، خداوند متعال با تأکید بر این‌که خاطیان با عقاید، اخلاق و رفتار انحرافی خویش، شما را به شرک و شقاوت دعوت می‌دارند، برای نجات افراد حتی مؤمنان را از ازدواج با اهل فحشا و انحراف برحذار داشته است: «الزَّانی لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَايَنْكِحُهَا إِلَّازَانٍ أَوْ مُشْرِكٌوَحُرِمَ ذلکَ عَلَى الْمُؤْمنينَ» (نور/۳). انحراف در خانواده علاوه بر تأثیرگذاری روی فرزندان، هریک از همسران را هم به‌سوی کجروی‌می‌کشاند؛ بنابراین لیاقت زانی با زانیه بوده، مؤمنان حق‌ندارند با آن‌ها معاشرت عمیق خانوادگی داشته‌باشند تا تأثیر بر نسل آنان نگذارد (طباطبائی،۱۴۱۷،ج۱۵: ۲۰۵). این‌گونه جداسازی افراد آلوده از اجتماع به‌منظور دفاع از پاکی و آبروی جامعه ایمانی است تا فواحش به‌حداقل رسد. این نوع تأکید در آیه دیگر همین سوره بار دیگر این‌گونه ارائه شده است: «الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ»(نور/۲۶). سالم‌ماندن نسل‌های پاک، از برنامه‌های قرآن است. (طباطبائی،۱۴۱۷،ج۱۵: ۹۶). به‌دلیل هم‌سنخی پاکان برای پاکان است، چنانکه ناپاکان نیز سهم ناپاکان خواهند بود.

## ۵. نتیجه‌گیری

خداوند متعال در فرایند نزول خود به‌منظور ایجاد امنیت در جامعه ایمانی، اجتناب از فحشا و مسائل پیرامون آن را در چهار مرحله مورد بررسی قرار داده است. مرحله‌اول آیات نازل شده مکی، در مقابله با فحشا و تأمین امنیت اجتماعی، برخورد عملی صریح و مستقیم با منحرفان عفت انجام نداده، بلکه صرفا با دادن آگاهی نسبت به موارد فحشا، جداسازی آرام

و معنادار منکران عفت از عموم مسلمانان را پیش گرفته، بر هنجارشکنی و زیاده‌خواهی نسبت به فحشا هشدار می‌دهد. چراکه مسلمانان در ابتدای دوره اسلامی بودند، هنوز از جاهلیت فاصله نگرفته وعملا تمایل به رفتارجاهلی داشتند؛ اما به‌دلیل اهمیت امنیت اجتماعی در سایه اجتناب از فحشا، شارع مقدس صرفا به بیان غیرصریح این امر اکتفا نکرده و به‌صورت صریح و آشکار نیز بر اجتناب از نزدیک شدن حتی به مقدمات فحشا هشدار داده، با معرفی الگوهای پاکدامن، ثبات قدم مسلمانان را خواستار شده است.

مرحله دوم نزول آیات الهی در مسئله اجتناب از فحشا و ایجاد امنیت اجتماعی که مصادف با آغاز حضور پیامبر (ص) و مؤمنان در مدینه و آشنایی بیشتر آنان با احکام‌اسلامی بود، خداوند متعال برای مقاوم‌سازی جامعه در برابر فواحش، بر فاصله گرفتن مؤمنان از محیط شرک تأکید کرده و با طرح تدریجی قوانین اسلامی، احکام تنبیهی، برخوردهای سلبی، قانونی و بازدارنده‌ای را برای مرتکبین فحشا در نظر گرفته است.

مرحله سوم فرایند نزول قرآن در اجتناب از فحشا گویایی آن است قرآن نه‌تنها با مرتکبان فحشا برخورد می‌کند، بلکه با افرادی که به اشاعه فحشا بپردازند نیز مواجه شده، فضای جامعه را از مسمومیت باز داشته، ایجاد زندگی آرام برای مردم را فراهم می‌دارد. ازاین‌رو نزول آیات این مرحله در مدینه با ضابطه‌مندی و قوانین سخت مجازات بدنی برای فحشا و اشاعه آن همراه بود؛ زیرا اشاعه فحشا از سوی دشمن عامدانه و مغرضانه بوده، موجب بهم‌زدن امنیت جامعه و بر هم‌زدن صفوف اجتماع و سست کردن عقاید مردم خواهد شد.

آخرین مرحله سیر نزول آیاتی که به مقابله با فحشا پرداخته است برای مصونیت و تضمین سلامت اخلاقی جامعه‌ایمانی از فحشا، پیشنهاد جداسازی میان پاکان و ناپاکان را می‌دهد تا از آسیب‌هایی چون عادی‌سازی منکرات و فحشا پیشگیری و کاسته شده، پاک‌سازی و سلامت اخلاقی جامعه از این آلودگی میسر و تضمین گردد.

## فهرست منابع


ابن‌عاشور، محمدبن‌طاهر (بی‌تا). ***التحریر و التنویر***. تونس، الدارالتونسیه

ابن‌کثیر، اسماعیل‌بن‌عمر ( ۱۴۱۹ق). ***تفسیر القرآن العظیم***. بیروت، دارالکتب‌العلمیه

ابن‌منظور، محمد ( ۱۴۱۴ق). ***لسان‌العرب***. بیروت، دارصادر

آشوری، داریوش (۱۳۸۷ش). ***دانشنامه سیاسی***، تهران، نشر مروارید

آلوسی، سیدمحمود ( ۱۴۱۵ق). ***روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی***. بیروت، دارالکتب‌العلمیه

بهجت‌پور، عبدالکریم ( ۱۳۹۸ش). ***روش فرهنگ‌سازی پاکدامنی در قرآن***. قم، هاجر

ترقی، علیرضا؛ جدی، مجید (۱۳۹۴ش). ***بررسی رویکردهای تحقق امنیت عمومی از منظر سرمایهٔ اجتماعی***، فصلنامه امنیت ملی، سال۵، شماره۱۵.

الجبالی، حمزه ابرهیم (بی‌تا). ***مشاکل الطفل والمراهق النفسیه***. عمان، داراسامه

جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر(۱۳۷۲ش). ***ترمینولوژی حقوق***. تهران، گنج‌دانش

الجوهری، اسماعیل ( ۱۴۰۷ق). ***الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیه***. بیروت، دارالعلم‌للملایین

حسینی نظرآبادی، طاهره سادات؛ محسن، قمرزاده (۱۴۰۲ش)، ***مهندسی قرآن در تأمین امنیت اجتماعی از طریق مقابله با فحشا براساس سیر نزول سوره‌های مدنی***، مجله آسیب‌های اجتماعی کودک و نوجوان، شماره ۴۲.

حسینی‌همدانی، سیدمحمدحسین ( ۱۴۰۳ق). ***انوار درخشان***. تهران، کتابفروشی‌لطفی

خطیب، عبدالکریم ( بی‌تا). ***التفسیر القرآنی للقرآن***. بیروت، دارالعلم

خوزین، حسن (۱۳۹۹ش). ***امنیت فردی از دیدگاه قرآن کریم***، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال ۱۰، شماره ۳۵.

دروزه، محمدعزت ( ۱۳۸۳ ق). ***التفسیر الحدیث***. قاهره، دارإحیاء الکتب العربیه

دستغیب، عبدالحسین ( ۱۳۸۹ش). ***گناهان کبیره***. تهران، هاتف

راغب‌اصفهانی، حسین ( ۱۴۱۲ق). ***المفردات فی غریب القرآن***. بیروت، دارالعلم

زمخشری، محمود (۱۴۰۷ق)، ***الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الأقاویل فی وجوه التأویل***، بیروت، دارالکتاب العربی

سیدکریمی، سیدعباس ( ۱۳۸۹ش). ***معناشناسی واژه فاحشه در قرآن***. نشریه‌حسنا، شماره۵.

سیوطی، جلال‌الدین ( ۱۴۰۴ق). ***الدرالمنثور فی التفسیر بالمائور***. قم، کتابخانه‌آیه‌الله‌مرعشی

الشنقیطی، محمدبن‌محمد المختار (بی‌تا). ***تفسیر سوره‌نور***. قم، دروس صوتیة الشبکة الإسلامیة

صادقی‌تهرانی، محمد ( ۱۳۶۵ش). ***الفرقان فی تفسیر القرآن***. قم، فرهنگ‌اسلامی

صانعی، پرویز ( ۱۳۷۲ش). ***حقوق جزای‌عمومی***. تهران، گنج‌دانش

صدر، سیدمحمدباقر ( ۱۴۲۰ق). ***ماوراءالفقه***. بیروت، دارالأضواء

طباطبایی، سیدمحمدحسین ( ۱۴۱۷ق). ***المیزان فی تفسیرالقرآن***. تهران، اسلام

طبرسی، ابوعلی ( ۱۴۱۲ق). ***مجمع‌البیان فی تفسیرالقرآن***. بیروت، داراحیاءالتراث‌العربی

طبری، ابوجعفر ( ۱۴۱۲ق). ***جامع‌البیان فی تفسیرالقرآن***. بیروت، دارالمعرفه

طوسی، محمدبن‌حسن (بی‌تا). ***التبیان فی تفسیرالقرآن***. بیروت، داراحیا التراث العربی

طیب، سیدعبدالحسین ( ۱۳۷۸ش). ***اطیب‌البیان فی تفسیرالقرآن***. تهران، اسلام

علی‌اکبری رنانی، علیرضا؛ محمدی، ابوالفضل محمدی، رضایی، سیدعابد (۱۴۰۴ش). ***شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های امنیت با بهره‌گیری از قرآن‌کریم***. فصلنامه علمی امنیت ملی، سال۱۵.

فاضل‌مقداد، جمال‌الدین ( ۱۴۱۹ق). ***کنز العرفان فی فقه القرآن***. مجمع‌جهانی تقریب مذاهب‌اسلامی.

فخررازی، محمد ( ۱۴۲۰ق). ***التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب)***. بیروت، دارإحیاء التراث‌العربی

فراهیدی، ابی‌عبدالرحمن ( ۱۴۱۰ق). ***کتاب‌العین***. قم، هجرت

فیومی، احمدبن‌محمد( بی‌تا). ***المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی***. قم، دارالرضی

قرائتی، محسن (۱۳۸۳ش). ***تفسیرنور***. تهران، مرکزفرهنگی درس‌هایی از قرآن

قرآن‌کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی (۱۳۸۱ش). تهران، انتشارات پیام عدالت

قرطبی، محمد بن‌احمد ( ۱۳۶۴ش). ***الجامع لأحکام القرآن***. تهران، ناصرخسرو

کلینی، محمد (۱۳۸۸ش). ***الکافی***. دارالکتب‌الاسلامیه.

مدرسی، محمدتقی (۱۳۷۷ش). ***تفسیرهدایت***. مشهد، آستان‌قدس رضوی

مراغی، احمد مصطفی (بی‌تا)، ***تفسیر المراغی***، بیروت: دارالفکر، بی‌تا.

مصطفوی، حسن (۱۳۷۱ش). ***التحقیق فی‌کلمات‌القرآن‌الکریم***. تهران، وزارت‌فرهنگ و ارشاد

مطهری،مرتضی (۱۳۸۹ش)، ***پانزده‌گفتار***. تهران، صدرا

معرفت، محمدهادی ( ۱۴۲۵ق). ***تعلیق و تحقیق عن امهات مسائل‌القضاء***. قم، التمهید.

مغنیه، شیخ‌محمدجواد ( بی‌تا). ***التفسیرالمبین***. بیروت، دارالکتب العلمیه

مقاتل‌بن‌سلیمان، ابوالحسن ( ۱۴۲۳ق). ***تفسیر مقاتل‌بن‌سلیمان***. بیروت، داراحیاالتراث

مکارم‌شیرازی،ناصر (۱۳۷۴ش). ***تفسیر نمونه***. تهران، دارالکتب‌الإسلامیه

ملاحویش ال‌غازی، عبدالقادر (۱۳۸۲ق). ***بیان‌المعانی***. دمشق، مطبعه‌الترقی

نجفی‌خمینی، محمدجواد (۱۳۹۸ش). ***تفسیرآسان***. تهران، اسلامیه

نویدنیا، منیژه (۱۳۸۴ش). ***چندگانگی امنیت: امنیت ملی، عمومی و امنیت اجتماعی***، تهران: فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره۸

یزدی، محمد (۱۴۱۵ق)، ***فقه‌القرآن***. قم، اسماعیلیان